

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

I. BIND

INDLEDENDE BESKRIVELSE AF DANMARK
KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG

KØBENHAVN 1929
G. E. C. GADS FORLAG
(FREDERIK GAD)

KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG.

	Pag.
I. INDLEDNING	201
Beliggenhed p. 201. Grænser og Omegn p. 202. Oprindelse, Udvikling, Kvarterer p. 204. Færdselsaarer p. 208. Anlæg p. 215. Udstrækning og Areal p. 220. Finansielle Forhold p. 221. Administrative Forhold p. 224. Inddeling i Kvarterer p. 225.	
II. BYGNINGER OG INSTITUTIONER.....	228
<i>Kirker, Kapeller m. m., Kirkegaarde</i>	228
Kirker under Vor Frue Provsti p. 228. Kirker under Holmens Provsti p. 263. Kirker under Vestre Provsti p. 287. Kirker under Frederiksberg Provsti p. 296. Skt. Nicolai Kirkebygning p. 303. Kirker for Menigheder udenfor Folkekirken p. 306. Kirkegaarde p. 321.	
<i>Slotte og Palæer</i>	327
Christiansborg p. 327. Rosenborg p. 346. Amalienborg p. 354. Prinsens Palæ p. 360. Charlottenborg p. 364. Frederiksberg Slot p. 372.	
<i>Administrations- og Retsbygninger</i>	378
Ministerialbygninger p. 378. Arkiver p. 380. Raadhuse p. 385. Retsbyg- ninger p. 397. Politbygninger p. 402.	
<i>Undervisningsanstalter og Skoler</i>	405
Universitetet og dertil knyttede Institutioner p. 405. Kollegier p. 421. Poly- teknisk Lærestanstalt p. 429. Landbohøjskolen p. 433. Andre Stats-Lærestal- ter p. 437. Seminarier p. 442. Tekniske Skoler p. 443. Handelsskoler p. 446. Husholdningsskoler p. 448. Idræt p. 450. Statens højere Almenskoler p. 452. Kommunale Skoler p. 455. Private Børneskoler p. 464. Abnormskoler p. 471.	
<i>Biblioteker og videnskabelige Institutioner</i>	475
<i>Museer</i>	486
<i>Teatre</i>	502
<i>Hospitals- og Forsørgelsesvæsen</i>	508
Statshospitaler p. 508. Kommunale Hospitaler p. 516. Amtssygehus p. 527. Private Hospitaler p. 528. Andre Institutioner under Sundhedsvæsenet p. 534. Kbh.s Forsørgelsesvæsen p. 536.	
<i>Stiftelser og Velgørenhedsinstitutioner</i>	542
Stiftelser som henhører under Foreninger og Lav p. 542. Andre Stiftelser p. 552. Asylter, Børne- og Optagelseshjem p. 561. Andre velgørende In- stitutioner p. 566.	

	Pag.
<i>Hær og Flaade. Militære Etablissementer</i>	568
Landbefæstning p. 568. Søbefæstning p. 570. Orlogsværftet og Flaadestationen p. 571. Chr. IV's Tøjhus p. 577. Kastellet p. 580. Kaserner p. 582. Militære Institutioner p. 583.	
<i>Københavns Havn</i>	585
Frihavnen p. 588. Toldhavnen p. 592. Besejling og Udnyttelse p. 607.	
<i>Børsen</i>	608
<i>Pengeinstitutter</i>	611
Banker p. 611. Sparekasser p. 617. Kredit- og Hypotekforeninger p. 619. Forsikringsselskaber p. 621. Andre Pengeinstitutter p. 627.	
<i>Trafik- og Kommunikationsvæsen</i>	631
Post- og Telegrafvæsen p. 631. Rederier p. 635. Jærnbaner p. 637. Sporveje p. 645.	
<i>Hoteller</i>	647
<i>Foreningsbygninger</i>	649
<i>Dagblade</i>	661
<i>Kommunale tekniske Anlæg</i>	663
Vandforsyning p. 663. Belysningsvæsen p. 669. Kloakvæsen p. 674. Vejvæsen p. 679. Torvevæsen p. 681. Brandvæsen p. 686. Politivæsen p. 689. Badeanstalter p. 692.	
<i>Parker og Lystanlæg m. m. Monumenter</i>	694
<i>Gamle Huse</i>	712
III. BEFOLKNINGS-, ERHVERVS- OG BOLIGFORHOLD m. m.	727
<i>Befolknings- og Erhvervsforhold</i>	727
<i>Bolig-, Leje- og Ejendomsforhold</i>	731
<i>Større Fabrikker og industrielle Anlæg</i>	733
<i>Handels- og Søfartsforhold</i>	749
IV. HISTORIE	758
Københavns Terrænforhold og ældste Udvikling p. 758. Det middelalderlige København p. 762. Byens Kirker, Klostre og Gilder i Middelalderen p. 769. Fra Reformationen til den store Ildebrand p. 773. København 1728-1800 p. 788. København 1800-1850 p. 793. København 1850-1900 p. 796. København i det 20. Aarhundrede p. 802.	
<i>Frederiksberg</i>	807
<i>De gamle Landsbyer paa Hovedstadens Omraade</i>	813
<i>Litteraturfortegnelse</i>	816
De vigtigste Skrifter, der vedkommer Københavns og Frederiksbergs Topografi og Historie p. 816. De vigtigste Værker og Samlinger, der vedkommer Topografien for hele Landet eller større Dele af det p. 821.	
BILAG.	
<i>Kort over København og Frederiksberg</i> , i 2 Blade.	

dens Bredde 60 m. Paa Længdesiderne af Hallen, der har en Grundflade af c. 6000 m², er bygget 2 rektangulære Bygninger, 6,3 × 50 m, henh. til Kontorer og Forhal samt til Restauration og Økonomilokaler. Bygningen anvendes til Udstillinger, Købestævner, Sportsopvisninger, Møder etc. (Se „Architekten“ 1926 p. 197).

Teatre.

Det kongelige Teater (*Nationalteatret*), Kongens Nytorv. Før Fr. IV's Tid havde der saa at sige ikke været noget fast Teater. Vel havde Andr. Wolff 1662 faaet Tilladelse til at indrette en Komedioplads eller „Skauborg“, og efter i nogen Tid at have spillet i Boldhuset, opførte han paa Slotspladsen et fast Teater, men det købtes snart af Kongen og nedbrødes 1666. Derimod var der før ofte blevet spillet Komædie af omrejsende, især tyske, men ogsaa franske Skuespillertrupper, som optraadte paa Raadhuset, Lavshusene (saaledes i det anseeligste, Bryggernes Lavshus, paa Hj. af Klosterstræde og Skindergade, eller i Skrædernes Lavshus, i Brolæggerstræde) og i andre større Lokaler. Først 1722 lagdes Grunden til den danske Skueplads, efter at der Aaret før var blevet opført et Teater i Lille-Grønne-gade (nu Ny-Adelg. Nr. 6, 8 og 10), hvor nogle fremmede Selskaber spillede. Men da det ikke betalte sig, fik Direktøren, René Montaignu, den Ide at lade opføre Skuespil paa Dansk, og efter at han ¹⁴/₈ 1722 havde faaet Bevilling dertil, foregik den første danske Forestilling ²⁸/₁₀ s. A. med en Prolog af Fr. Rostgaard, som meget havde interesseret sig for Planen, og en Oversættelse af Molières „Gnieren“. Snart efter opførtes Holbergs politiske Kandestøber, og hans andre Stykker fulgte hurtig efter. I Begyndelsen gjorde Teatret Lykke, men efterhaanden tabte Interessen sig, og efter at Forestillingerne flere Gange var standsede, opførte de helt ved Byens Brand 1728, der dog ikke berørte Teaterbygningen (den blev solgt 1736), og den pietistiske Bevægelse under Chr. VI satte Bom for al Skuespilkunst. Men efter Fr. V's Tronbestigelse fik Organist C. A. Thielo ³⁰/₁₂ 1746 paa Holbergs Anbefaling Privilegium paa at lade opføre danske Komædier, og April 1747 begyndte Forestillingerne i et lejet Lokale i Læderstræde med Stykker af Holberg. Snart efter overførtes Bevillingen paa „de danske Aktørers samlede Trup“, som Kongen i Nov. 1747 skænkede det „gamle Tjærehus“ paa Gammelholm ved Siden af Gjethuset (omtrent paa det nuv. Teaters Grund); dette Hus nedbrødes, og ⁴/₇ 1748 lagdes Grundstenen til det nye Teater, der opførtes efter Tegn. af N. Eigtved og allerede kunde aabnes ¹⁸/₁₂ s. A. Det havde 3 Etager og rummede c. 780 Tilskuere; over Proscaeniet stod paa Latin: „Intet hæsligt Ord eller Skue komme paa dette Sted“. Men skønt Teatret straks befriedes for to Konkurrenter — idet et af General Arnoldt og J. H. Quoten aabnet Teater i St.-Kongensgade og P. Mingottis Italienske Opera, som gav Forestillinger paa Charlottenborg (se p. 364), begge lukkedes Foraar 1748 —, kunde det dog ikke betale sig; Kongen maatte hjælpe med Penge, og meget mod Magistratens Ønske overdrog han ²⁸/₃ 1750 Teatret til Staden. Gælden voksede, især i Aarene 1761-64, da Marianna Galeottis italienske Opera var knyttet til det, og efter megen Modstand fra Magistratens Side mod at beholde det overtog Kongen Teatret ²⁷/₄ 1770, hvorefter det kaldtes den kgl. danske Skueplads.

Bygningen blev ombygget og restaureret 1773-74 (genaaabnet ³¹/₁ 1774; imedens

spilledes paa Hofteatret) under Ledelse af Harsdorff og for en Sum af 32,769 Rd.; bl. a. opførtes en Tilbygning (med Frontespice af Weidenhaupt) med Vestibule ud mod Torvet og to Tilbygninger til Paaklædningsværelser ud mod Holmens Kanal samt et Trapperum paa Sidefacaden mod Gjethuset; Tilskuerpladsen, der var smykket med Portrætter af Sofokles, Plautus, Corneille og Holberg, udvidedes til 1000 Pladser, Scenen forstørredes og fik den bekendte Overskrift: „Ej blot til Lyst“ (atter nedtaget 1798, men genopsat 1813), og foran Prosceniet anbragtes Statuer af Tragediens og Komediens Muse (af Wiedewelt og Weidenhaupt), rigtig nok kun af „Tømmer, Pap, Gibs og Sejldug, overdraget med Limvand og melert med Kridt“. Efter at Kapelmester Sarti havde haft uindskrænket Bestyrelse over Teatret 1770-72, kom det ind under en kgl. Kommission, der foreløbig skulde

Det kgl. Teater.

overtage Styrelsen og ordne Forholdene. Fra den Tid var Teatret stadig under kgl. Bestyrelse og navnlig under en Direktion, der havde umiddelbart Referat til Kongen. Fra 1849 kom det ind under Kultusministeriet og lededes af en Teaterchef, der havde Teatrets samtlige Sager, ogsaa Kapellet, at bestyre. Fra 1922 er Ledelsen i Hænderne paa en administrerende Direktør. Desuden er der ansat ved Bureauet en Bogholder, en Kasserer og to Assisterer, endvidere en litterær Konsulent og en Del Embedsmænd (som Instruktører, Kapelmestre, Balletmester, Regissører, Korsyngemester, Teatermaler, Scenemester, Sufflører, o. s. v.) foruden Skuespil-, Ballet-, Kor- og Kapelpersonale, ialt c. 300 Personer. Opera og Ballet har indtaget sideordnede Stillinger ved Teatret sammen med Skuespillet lige fra 1748, om end den danske Ballet egentlig først kan regne sin Begyndelse fra Vincenzo Galeottis Ansættelse 1775.

Teaterbygningen blev i Aarens Løb ofte ombygget og udvidet; saaledes tilbyggedes der 1792 af Harsdorff to aabne Afstigningspavilloner paa hver Side af Vestibulen, 1824 ombyggedes de to bageste Tilbygninger og forbandtes med en Midtløj, 1837 rykkedes Tilskuerpladsens Sidemure ud, saa at der blev bredere Gange og Trapper op til Etagerne (de sidste Forandringer ledede af Hofbygmester Koch), 1855 foregik en større Ombygning af Tilskuerpladsen, der fik en ny

Dekoration og udvidedes til 1370 Pladser, og 1857 ombyggedes Scenen, idet den gamle afløstes af en langt større og højere, der med sin nøgne Gavl ragede langt op over det foranliggende, ligesom paaklistrede Teater, en Ombygning, der kostede henved 209,000 Rd. Teatret aabnedes igen $\frac{5}{12}$ 1857. Men Trangen blev ikke dermed afhjølpen, og endelig fastsloges ved Lov af $\frac{18}{6}$ 1870 Opførelsen af en ny Bygning, der helt skulde være Statens Ejendom, og hvortil Kommunen skulde give 250,000 Rd. foruden en 1575 m² stor Grund af Torvet, medens Staten som Laan ydede indtil 220,000 Rd. af Sorø Akademis Midler. Bygningen opførtes Ø. for den gamle efter Tegn. af Arkt. V. Dahlerup og Ove Petersen. Gjethuset (den milit. Højskole, se p. 439) og den dertil grænsende Pavillon nedbrødes, $\frac{8}{4}$ 1872 begyndte Udgravningen af Grunden, og Grundstenen nedlagdes $\frac{18}{10}$; $\frac{10}{3}$ 1874 hejsedes Kransen paa Kuppeltaget, $\frac{1}{6}$ spilledes sidste Gang paa det gl. Teater, hvorefter det nedbrødes, og $\frac{15}{10}$ spilledes første Gang paa det nye. Det havde kostet ialt 664,281 Rd., heri ikke indbefattet de c. 160,000 Kr., der efterhaanden indkom ved frivillige Bidrag til Bygningens kunstneriske Udsmykning, som først blev færdig langt senere.

Det 115 m lange Bygningskompleks er opført paa henved 6000 Pæle med et Overlag af Beton, og det bestaar af en større nordl. Del, den egentlige Teaterbygning, 75 × 46 m, der er i Renæssancestil (med Motiver fra Sapienza i Neapel), og en mindre sydl. Del, Magasinbygningen S. for Heibergsgade; de to Dele er forbundne ved to paa Piller hvilende Bygninger, saa at der er Passage i Gaden. Teaterbygningens Façade og Underdelen af begge Sidefaçaderne er beklædte dels med Sand-, dels med Kalksten, og for at der ikke skulde ske nogen ulige Sætning, er disse Mure opførte i Cement, medens de øvrige Mure er opførte i Kalk. Selve Scenen og Tilskuerpladsen er omgivne af en tyk Mur, der rager op over den udenom liggende Del af Bygningen og bærer det høje Jærntag; indenfor Muren skilles Scene og Tilskuerplads ved en Tværmur, Prosceniumsmuren, der gaar op under Taget, og i hvilken Aabningen til Scenen om Natten lukkes ved et Jærntæppe. Den uden om Scenen og Tilskuerpladsen liggende Del er delt i 6 Etager, foruden Kælder, dog saaledes at alle større Lokaler (ydre Vestibuler og Foyerer) gaar gennem to Etager. Tilskuerpladsen har c. 1600 Pladser; dens Gulv ligger i Niveau med Bygningens 2. Etage, og dens 4 Etager svarer til Bygningens 4 øverste Etager. Foran Tilskuerpladsens to nederste Etager er der en indre og ydre Vestibule, og over de ydre Vestibuler er der Foyerer for Balkon og 2. Etage. Ved Balkonetagens Foyer er der paa hver Side et mindre Rum, og herfra saavel som fra Foyeren er der Udgang til den aabne Loggia over Hovedindgangen. Paa Siderne af Hovedindgangen ved Torvet findes der Broncestatuer af Holberg, af Th. Stein, afsløret $\frac{21}{10}$ 1875, og af Oehlenschläger, af H. V. Bissen, afsl. paa Skt. Anna Plads $\frac{21}{10}$ 1861, flyttet hertil $\frac{15}{10}$ 1874. Over Façaden staar som Fronton en kolossal Zinkgruppe: Apollo med Melpomene og Thalia samt Pegasus ved Hippokrenes Kilde, af E. Ring, opsat 1878. Desuden har Bygningen Indgange paa begge Langsider, ud til Tordenskjoldsgade tillige særlig Vestibule og Opgang til Kongelogen. Ved Bagsiden ud til Heibergsgade er der i 1888 (efter Opéra comiques Brand) opført et stort Jærntrappeparti for Skuespillere og Funktionærer i Tilfælde af Brand (efter Ringteatrets Brand blev Jærntæppets Konstruktion forandret, ligesom Trapperne i Tilskuerafdelingen fik Midt- og Sidegelændere). Oven over Tilskuerpladsen er der et stort Magasinloft („Kroneloftet“), der staar i Forbindelse med Scenens Maskingalleri, og hvor Lysekronens Hejseapparat findes. Scenens Gulv ligger mellem Bygningens 2. og 3. Etage; paa Siderne og bagved

den er der i alle Etager Korridorer med Indgange til Paaklædningsværelser og andre Lokaler, saasom for Syngeskolen og Danseskolen, begge ud til Torvet og gaende gennem to Etager, og til Skuespillernes og Balletpersonalets Foyerer, begge ud mod Heibergsgade, ogsaa gennem to Etager; ud til Torvet ligger Kappellets Foyer. I Magasinbygningen findes foruden Kulisserum, Magasiner m. m. ogsaa bl. a. Prøvesal, Malersal, Syngeskole for Koret, Kontorer, Arkiv, Snedkerværksted m. m.

Først senere og lidt efter lidt fik Teatret sin kunstneriske Udsmykning; saaledes fuldendtes den i Kongelogens Salon (med Loftsdekoration af Aagaard) og Trappegang i Sommeren 1881, og Tilskuerfoyeren med Loggiaen, der har rig Dekoration

Det kgl. Teaters Tilskuerplads.

paa Kuppelhvelvingerne, og de tilstødende Kabinetter i 1883, og samtidig fik Foyeren 12, af C. J. Jacobsen skænkede Marmorbuster. Ogsaa Tilskuerpladsen blev smukt dekoreret, med Loftsdekorationer efter Tegn. af V. Dahlerup, med de ni Muser efter Tegn. af Const. Hansen, og under Medvirkning af mange Kunstnere, som N. Fristrup, Prior, Jul. Schultz o. fl. (Tilskuerpladsen blev restaur. i 1904). Fortæppet (vingede Genier, der trækker Forhænget til Side og aabner Udsigt til Kefissos' Bred med Akropolis i Baggrunden) stammer oprindl. fra 1828 og var malet af J. L. Lund; 1857 blev det ommalet af C. F. Christensen; ved det nye Teaters Opførelse af Aagaard og O. Bache. Genierne i Balkonfoyerens Loft er efter Tegn. af O. Bache.

Af Skulpturer og Malerier findes flg. I Forsalen: Marmorstatuer af Johs. Ewald og J. H. Wessel, begge af Peters. I Parterregangen: 5 store Billeder med Scener af Holbergs Komedier, udf. efter Udkast af Hans Tegner. I Tilskuerfoyeren: Buster af afdøde Skuespillerinder og Skuespillere, samt et Marmorbasrelief, „Ophelia“, modell. og skænket af Sarah Bernhardt. I det ene Sidekabinet Buster af danske Digtere, og i det andet Sidekabinet Buster af danske Komponister. I Bal-

konfoyeren er ophængt Malerier af afdøde Scenekunstnere, og i 2. Etages Foyer findes bl. a. en Frise af danske Nationaldragter, malet af F. C. Lund. I Skuespillerfoyeren hænger en Samling Malerier af afdøde Kunstnere; et af de ældste Billeder er Pilos Maleri af Holberg-Skuespillerinden Utilia Lenkiewitz. Ogsaa i Balletfoyeren og Kapelfoyeren er ophængt Billeder af Medlemmer af de respektive Kunstarter.

Ved Lov af ²¹/₃ 1928 er det vedtaget at udvide Teatret med en Tilbygning i

Det nye Teater.

Tordenskjoldsgade, idet der nedrives en Staten tilhørende Ejendom paa Gadens modsatte Side og opføres en Bygning, som skal spænde over Gaden, dog med Gennemkørsel; denne Bygning, der opføres af Statsradiofonien efter Tegn. af Arkt. Holger Jacobsen, skal indeholde Studie- og Administrationslokaler for denne Institution samt en Teatersal, der udlejes til det kgl. Teater, hvorved et gennem mange Aar drøftet Spørgsmaal om Dobbeltscene bliver bragt til Afgørelse.

Det kgl. Teaters Elevskole giver Undervisning i de almindelige Skolefag samt Tysk og Fransk til Balletskolens Elever (c. 30).

Litt.: Th. Overskou, Den danske Skueplads, 7 Bd., Kbh. 1854-76. — P.

Hansen, Den d. Skueplads, 3 Bd., Kbh. s. A. (1896). — R. Neiiendam, Det kgl. Teaters Hist. 1874-1922, Kbh. 1921-22. — Elith Reumert, Den danske Ballets Hist., Kbh. 1922. — E. Nystrom, Den danske Komadies Oprindelse, Kbh. 1918. — Edv. Agerholm, Det kgl. Teaters Dagbog, Kbh. 1910 flg.

Kasino, Amaliegade. Bygningen er opf. efter Plan af Georg Carstensen, efter at han ¹/₁₁ 1845 havde faaet Privilegium paa at anlægge et Vinterforlystelses-etablisement, efter Tegn. af H. C. Stilling; „Aktieselskabet Kjøbenhavns Kasino“ aabnede Etablisementet ²¹/₂ 1847 med Koncerter, Teaterforestillinger osv.; men allerede Aaret efter omdannedes det helt til Teater, der aabnedes ²⁶/₁₂ 1848. Fra 1894 drives det under „Aktieselskabet Kasino Teaterdrift“. Plads til c. 1267 Tilskuere. Bygningen, der bl. a. indeholder en stor Pergola med smukke Trapp-partier og en mindre Sal foruden selve Teatersalen (med Amfiteater og Balkon),

benyttes ogsaa til Festlokaler. — Særlig bekendte er de politiske Kasinomøder, navnlig ¹¹/₃ og ²⁰/₃ 1848 samt ²⁸/₃ 1863. Om Bygningen se „Architekten“ 1918-19 p. 130.

Folketeatret, Nørregade. Bygningen er opført 1846 som Hippodrom (Arkt. H. C. Stilling) og benyttedes bl. a. 1848 til politiske Møder (Hippodrommøderne); senere ombyggedes det til Teater, som aabnedes ¹⁸/₃ 1857 og atter ombyggedes i 1882 (Arkt. V. Dahlerup) med Plads til c. 1200 Tilskuere. I 1900 byggedes det sammen med Ejendommen Nørrevold 50, der benyttes til Administrationsbygning for Teatret. Det ejes af A/S Københavns Hippodrom. (C. Bayer, Kbh.s Folketeater 1857-82, Kbh. 1882. — Robert Neiiendam, Folketeatrets Historie 1857-1908, i „Før og nu“, 1918-19).

Dagmar-teatret, Jærnbanegade, er opf. 1882-83 efter Tegn. af Prof. Ove Petersen og aabnedes ⁷/₃ 1883.

Tilskuerpladsen har 3 Etager; c. 1200 Pladser. Paa Teatrets Façade er der opstillet Broncestatuer af Digterne J. L. Heiberg og H. Hertz, af Rohl Smith.

Det ny Teater, i en Passage mellem Gl.-Kongevej og Vesterbrogade, er opf. 1908 af A/S Bona efter Tegn. af Arkt. Ludv. Andersen og rummer c. 1140 Siddepladser. I 1911 overtoges det af Direktør Ivar Schmidt, der 1917 købte det af Aktieselskabet.

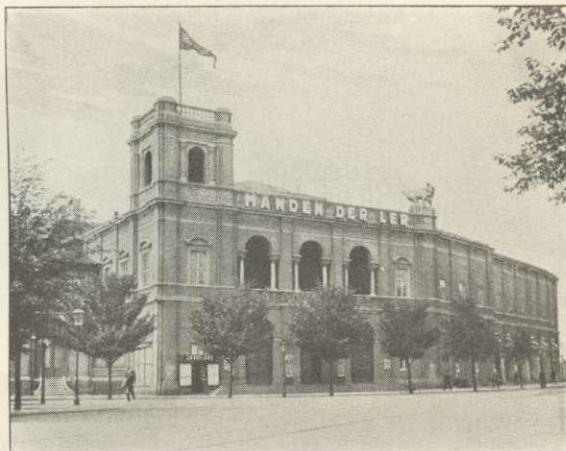
1912 blev Teatret indvendig dekoreret ved Arkitekt Helweg-Møller (se „Architekten“ ³/₃ 1913).

Scala Teater, Vesterbrogade, er aabnet Aug. 1913 i de tidl. Variété-Lokaler, tilhørende det 1898 stiftede A/S National, af hvis store Bygningskompleks Teatret udgør en Del. — **Apolloteatret**, Vesterbrogade, er opr. 1866 som Tivolis Variété, men er udlejet og drives uafhængigt af Tivolis Direktion.

Endvidere findes en Række Forstadsteatre: *Nørrebros Teater*, Ravnsborggade, opf. 1886, *Det borgerlige Teater*, Amagerbrogade (tidl. „Sønderbros Teater“), opf. 1902, *Betty-Nansen Teatret*, Frederiksberg Allé, opf. c. 1857 som „Odeon“, sen. kaldet „Fredb. Morskabsteater“, udvidet 1904 og da benævnet „Fredb. Teater“, *Fønix-Teatret*, Frederiksberg Allé, *Thalia-Teatret*, Allégade, og *Røde-Kro Teater*, Øresundsvej.

København og Frederiksberg har ialt c. 40 Biografteatre; til de største hører Paladsteatret og Kinopalæet.

Paladsteatret, Axeltorv, er opf. 1917 (Arktr. A. Clemmensen og Johan Nielsen) paa den gl. Personbanegaards Plads (Teatret var oprindeligt installeret i den gl. Banegaardshal) og aabnedes ²⁸/₁ 1918. Det er Skandinaviens største Filmsteater med Plads til 1794 Personer. Bygningen, der bestaar af 2 Stokv. med et bredere Midterparti med Loggia og lavt Taarn samt en Gruppe (Atlet og Tyr, af Kaj

Paladsteatret.

Nielsen), rummer foruden Teatersal, stor Foyer med Trappe og Garderobes, Restaurant, Selskabslokaler og Altan. Lokalernes Udsmykning skyldes Dekorationsmaler Liisberg-Larsen og Kunstmaler Poul Sæby. Teatret ejes af et Aktieselskab. (Om Bygn. se „Archit.“ $\frac{7}{4}$ 1917).

Kinopalæet, Hj. af Gl.-Kongevej og Vodrofsvej, er opf. 1917-18 (Arkt. Axel Maar) og aabnedes $\frac{27}{6}$ 1918; Bygningen, i 2 Stokv. med hvælvet Tag, indeholder Teatersal med Plads til c. 1300 Tilskuere, Foyer, Restauration m. m. og ejes af et Aktieselskab med en Aktiekapital paa 550,000 Kr.

Endvidere skal nævnes **Cirkusbygningen**, ved Axelortv, opf. 1885-86, en cirkelrund Bygning af røde Mursten. Efter Brand $\frac{7}{8}$ 1914 ombyggedes den (Arkt. Holger Jacobsen) og forsynedes med betonstøbt Kuppel. Bygningen er udvendig prydet med en Frise af Billedhugger Hammeleff, og indvendig dekoreret af Vald. Andersen. (Se „Archit.“ $\frac{10}{2}$ 1917). Den ejes af et Aktieselskab.

Hospitals- og Forsørgelsesvæsen.

Rigshospitalet, Blegdamsvejen, er opf. ifl. Lov af $\frac{13}{3}$ 1903 og Tillægslove af $\frac{22}{3}$ og $\frac{8}{5}$ 1908 til Afløsning af det kgl. Frederiks Hospital (se p. 496), som Fr. V paa A. G. Moltkes Tilskyndelse lod opføre i Aarene 1752-57 (indv. $\frac{20}{3}$ 1757; Fundatsen er af $\frac{9}{8}$ 1756), og den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse, oprettet ved Enkedronning Juliane Maries Gavebrev af $\frac{20}{1}$ 1785 og aabnet $\frac{21}{3}$ 1787. Det paabegyndtes i Maj 1905, toges i Brug i Aug. 1910 og indviedes $\frac{3}{9}$ s. A. Opførelsen lededes af kgl. Bygningsinspektør, Arkt. Martin Borch, medens Ingeniørerne S. Koch og O. K. Nobel har ledet Ingeniørarbejderne. Sammen med de 4 under Universitetet sorterende lægevidenskabelige Instituter (det patologisk-anatomiske og det retsmedicinske Institut samt Institutterne for alm. Patologi og Farmakologi; se p. 413), der er opf. samtidig, indtager Rigshospitalet et rektangulært Areal (403×273 m) paa c. 110,000 m², hvoraf Hospitalet alene 97,670 m² (deraf bebygget c. 28,000 m²). Hospitalet vender Hovedfacaden mod Blegdamsvejen og omgives paa de 3 andre Sider af Parkanlæg (Fælledparken), hvorfra det dog skilles ved Fr. V's Vej, Juliane Maries Vej og Henrik Harpestrengs Vej. Hospitalet omfatter c. 40 Bygninger og har Plads til c. 950 Patienter, og der findes flg. Afdelinger: 2 medicinske Afd. med tilsammen 242 Senge, 2 kirurgiske Afd. med tils. 242 Senge, 1 otolaryngologisk Afd. (for Øre-, Næse- og Halssygdomme) med 17 Senge, 1 oftalmologisk Afd. (for Øjensygdomme) med 20 Senge, 1 dermatologisk Afd. (for Hud- og Kønssygdomme) med 84 Senge, 1 Afd. for Børnesygdomme med 62 Senge og 2 Fødeafd. med ialt 283 Senge, hvoraf 100 for nyfødte Børn. Administrationsbygningen, der ligger lidt tilbage fra Blegdamsvejen med Façade mod denne, er opf. af røde Mursten med Pilastre og Ornamentering af Sandsten og er i 2 Stokv. og Mansard, med fremspringende Endepartier og et højere Midterparti i 3 Stokv. med Frontespice dekoreret med det danske Vaaben. I Tavlen over Porten er indhugget: „Det kgl. Frederiks Hospital oprettet 1757 af Kong Frederik den Femte. Den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse oprettet 1787 af Enkedronning Juliane Marie. Flyttedes hertil Aar 1910“. I Gaardsidens Gavlfelt er opsat en forstørret Kopi af Relieffet over Frederiks Hospitals Midtbygning mod Bredgade, forestillende den barmhjertige Samaritan, og i en Niche over Porten en